

Rzeki karpackie - czysta Natura 2000

Natura 2000 - europejska sieć

Obszary Natura 2000 chronią istotne dla Europy gatunki oraz ich miejsca występowania, a także siedliska przyrodnicze, którym poświęcony był nr 6 Biuletynu. W tym numerze przedstawiamy gatunki, które są przedmiotami ochrony w obszarze Natura 2000 Rzeka San.

Gatunki chronione w obszarze Natura 2000 Rzeka San PLH180007

Cechą charakterystyczną cieków górskich jest zmienność przepływów, gwałtowne wzbieranie po opadach, transportowanie przez nie dużych ilości żwirowego rumowiska oraz silna erozja brzegów i dna. Dynamika rzek górskich skutkuje ciągłymi przekształceniami ich koryt, co zapewnia dużą bioróżnorodność ekosystemów rzecznych. Podstawowym celem ochrony obszaru Natura 2000 Rzeka San PLH180007 jest zachowanie doliny rzeki podgórskiej z naturalnym korytem i typowymi siedliskami nadrzecznyymi oraz fauną właściwą dla siedlisk wodnych i ziemno-wodnych. Obszar został wyznaczony dla ochrony cennej ichtiofauny – ogółem w środkowym Sanie stwierdzono 40 gatunków. Przedmiotami ochrony jest 6 gatunków ryb i minogów: minóg strumieniowy, kietb białopłetwy, boleń, głowacz białopłetwy, kietb Kesslera i brzanka. Ta część Sanu ma szczególne znaczenie dla ochrony obu gatunków kietbia – białopłetwego i Kesslera. Są to ryby pochodzenia ponto-kaspijskiego, rzadkie na obszarze Polski. Szczególnie cenny jest kietb Kesslera – prawdopodobnie w obszarze chroniona jest większość jego populacji w Polsce. Licznie występuje również skójką gruboskorupowa.

Minóg strumieniowy

fot. M. Nowak

Minóg strumieniowy ma silnie wydłużone, cylindryczne ciało. Nie posiada parzystych płetw, jedynie dwie płetwy grzbietowe stykające się ze sobą oraz płetwę ogonową o charakterystycznym lancetowatym kształcie. Głowa minoga zakończona jest przyssawką. Po obu jej stronach występuje 7 owalnych otworów skrzelowych. Średnia długość ciała u osobników dorosłych wynosi ok. 15 cm, długość ciała larw osiąga do 21 cm. Gatunek ten zamieszkuje wyłącznie wody słodkie, główne górne i środkowe odcinki niewielkich rzek i strumieni nizinnych, podgórskich i górskich. Wymaga wody dobrze natlenionej i czystej, rzek o naturalnym korycie z dnem piaszczystym lub żwirowym, miejscami mulistym. Prowadzi niepaszożytny tryb życia, co oznacza, że jako postać dorosła nie odżywia się, gdyż jego przewód pokarmowy ulega zanikowi. Larwy filtrują wodę, z której odfiltrowują glony i rozkładające się szczątki innych organizmów. Minogi strumieniowe w celu złożenia jaj odbywają krótkie wędrówki w górę strumieni do miejsc o twardym żwirowym lub piaszczystym podłożu, w którym samiec kopie dołki-gniazda. Samica składa do nich jaja, z których wykluwają się larwy. Dorosłe osobniki po złożeniu jaj giną w ciągu 2-3 tygodni. Larwy minoga strumieniowego żyją w osadach gliniasto-mulistych w zakolach rzek. Jest to gatunek bardzo wrażliwy na zmiany siedliska spowodowane działalnością człowieka takie jak: zanieczyszczenie wody, regulacja i umacnianie brzegów, tworzenie barier migracyjnych i zamulenie dna. Negatywny wpływ na populację minoga ma także modyfikacja koryt rzek związana z poborem kruszywa z dna rzek.

Rzeka San PLH180007

fot. T. Wilk

Boleń

fot. M. Nowak

Boleń jest jedynym drapieżnym przedstawicielem ryb karpiowatych w Polsce. Może osiągać długość ponad 1 m i wagę do kilkunastu kilogramów. Ciało jest wydłużone, nieznacznie bocznie spłaszczone, pokryte dużymi łuskami. Posiada półgórny otwór gębowy. Płetwy parzyste i odbytowa są czerwone, a płetwa grzbietowa i ogonowa szaroniebieskie z ciemniejszymi obwódkami. Jest gatunkiem długozycym, nawet do 16 lat. Głównym składnikiem diety dorosłych boleni są ryby. Poluje wyłącznie w dzień. Ogtusza swoje ofiary uderzając ogonem o powierzchnię wody. Prowadzi zwykle samotny tryb życia i odbywa wędrówki: tartowe, zimowiskowe oraz pokarmowe. Jest gatunkiem odławianym przez człowieka. Typowym siedliskiem tego gatunku są duże, nizinne rzeki, ale można go spotkać także w zbiornikach zaporowych, rzadziej spotykany jest w rzekach górskich. Najczęściej występuje w ich głównym korycie, chętnie przebywa w pobliżu ujść dopływów. Odbywa wędrówki tartowe w ramach systemu rzeczniczego, przemieszcza się również szukając odpowiednich żerowisk i zimowisk. Tarto odbywa podczas wiosennych wezbrań (marzec-maj) w strefie nurtowej na dnie żwirowo-kamienistym, rzadziej na kępach roślinności lub na zalanych brzegach. Głównym zagrożeniem, dla bolenia są prace regulacyjne prowadzone na rzekach, które powodują ograniczenie wędrówek i miejsc tarliskowych. Groźne są także potowy wędkarskie.

Kietb białopłetwy

fot. M. Nowak

Kietb białopłetwy jest rybą małą, poniżej 12 cm długości i 10 g masy. Wydłużona głowa ma otwór gębowy położony na dole. W kątach ust ma jedną parę długich wąsów. Na bokach i grzbiecie występuje pas ciemnych plam. Gatunek ten posiada bardzo jasne płetwy z ciemniejszymi plamkami na płetwie grzbietowej i ogonowej. Kietb żywi się bezkręgowcami dennymi, głównie larwami owadów z dna rzek. Żyje w rzekach nizinnych o dnie piaszczystym. W korycie zajmuje głębokie siedliska. Tarto odbywa w okresie od kwietnia do czerwca. Zagrożenie dla gatunku stanowi przekształcanie siedlisk towarzyszące regulacji rzek i budowie zbiorników zaporowych oraz zanieczyszczenia wód i przerywanie ciągłości rzek przez zapory. W ramach ochrony kietbia należy zachować jak najlepszą jakość wody w rzekach.

Skójką gruboskorupowa

fot. Alexander Mrkvicka – Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30528590>

Skójką gruboskorupowa jest dużym słodkowodnym małżem. Gatunek ten od innych skójek odróżnia przede wszystkim grubościenna, masywna muszla. o jajowatym lub trapezoidalnym zarysie, wyraźnie zaokrąglonym tylnym końcu i charakterystycznie urzeźbionym wierzchołku, w formie drobnych zmarszczek. Barwa muszli jest zwykle jasnobrązowa lub zielonkawa, z ciemnymi pierścieniami rocznych przyrostów, ciemnieje wraz z wiekiem. Średnia długość muszli wynosi 4–7 cm. Skójkę gruboskorupową trudno zauważyć w środowisku, ponieważ często występuje na podłożu kamienistym o rozmiarach ziaren podobnych do wielkości jej muszli. Skójką gruboskorupowa występuje na dnie dużych potoków, strumieni i rzek charakteryzujących się czystą wodą. Preferuje koryta naturalnie ukształtowane przez rzekę, bez oznak regulacji oraz dno o drobniejszej granulacji, piaszczyste lub piaszczysto-żwirowe. Znaleźć ją można tam, gdzie nurt zwalnia, przeważnie blisko brzegu. Niekiedy wędruje na niewielkie odległości pozostawiając na dnie charakterystyczny ślad w postaci wrytego w osadach dennych rowka. Skójką gruboskorupowa jest filtratorem – odżywia się, odcieczając cząstki pokarmowe z wody. Istotne dla skójki jest występowanie gatunków ryb, na których przechodzi przeobrażenie jej larwa, czyli klenia, wzdręgi, okonia, strzebli potokowej czy głowacza białołętowego. Małż ten jest bardzo dobrym wskaźnikiem bardzo czystych wód, gdyż jest wrażliwy na zanieczyszczenia. Gatunek zagrożony wyginięciem. Najistotniejszym zagrożeniem dla skójki gruboskorupowej jest degradacja i niszczenie siedlisk poprzez regulację i budowę cieków, budowę zbiorników zaporowych i innych budowli przegradzających rzekę. Szkodliwe są także inne działania zmieniające strukturę koryta cieku, takie jak np. pogłębienie czy pobór kruszywa z koryta.

Kiełb Kesslera

fot. M. Nowak

Kiełb Kesslera jest rybą małą, poniżej 12 cm długości i 10 g masy. Głowa posiada otwór gębowy położony na dole. W kontaktach ust ma jedną parę długich wąsów sięgających poza potowę średnicy oka. Wzdłuż boków i grzbietu biegnie szereg dużych, owalnych, ciemnych plam. Kiełb Kesslera odżywia się bezkręgowcami dennymi, głównie larwami owadów z dna rzek. Tartło odbywa na dnie żwirowym lub piaszczystym od maja do lipca. Jest rybą typowo rzeczną żyjącą w rzekach podgórskich, średniej wielkości. W korycie zajmuje głębsze siedliska. Występuje w karpackich dopływach Wisły. Zagrożenie dla kiełbia Kesslera stanowi przekształcanie siedlisk towarzyszące regulacji rzek i budowie zbiorników zaporowych oraz zanieczyszczenia wód ściekami bytowymi. Nawet niewielkie, ale regularne zanieczyszczenia wody osłabiają kondycję osobników poprzez obniżenie ich płodności i żywotności. Natomiast przeżyźnienie rzeki zmienia stan bazy pokarmowej tego gatunku. W ramach ochrony kiełbia należy poprawić jakość wody w rzekach i przywrócić do stanu naturalnego, szczególnie w odcinku Sanu od Sanoka do Przemyśla.

Brzanka

fot. P. Sobieszczyk

Brzanka to ryba średniej wielkości, rzadko przekracza 25 cm długości całkowitej. Ciało jest wydłużone, niskie, lekko bocznie spłaszczone. Otwór gębowy dolny, z dwoma parami wąsów. Wargi mięsiste. Ubarwienie grzbietu i boków jest żółcisto-oliwkowo-brązowe z plamkami, a brzuch kremowy. Jest to gatunek jednośrodowiskowy podejmujący krótkie kilkunastokilometrowe wędrówki (sporadycznie do kilkudziesięciu km), zasiedla podgórskie odcinki rzek i potoków, gdzie przebywa w płytkich partiach koryta ze żwirowo-kamienistym lub kamienistym dnem, na takim też podłożu odbywa się tartło. Wędrówki tartłowe mają miejsce w okresie kwiecień – początek czerwca, natomiast tartło odbywa się w okresie maj – początek lipca. Brzanka żywi się bezkręgowcami dennymi, głównie skorupiakami, a także larwami owadów. Jest to gatunek występujący wyłącznie w wodach płynących. W ciągu ostatnich 60 lat notowany jest duży spadek liczebności oraz zmniejszenie zasięgu występowania brzanki. Powodem są przekształcenia siedlisk (zbiorniki zaporowe, zabudowa i regulacja cieków, wydobywanie żwiru), istnienie przeszkód migracyjnych (zbiorniki zaporowe, tamy, progi) i nieodpowiednia jakość wody (ścieki i eutrofizacja). Z badań wynika, że brzanka jest wrażliwa na zmiany przepływu wody i związaną z tym przebudowę strukturalną podłoża. Jest również mało odporna na zanieczyszczenia wód. Główne zagrożenia dla gatunku to budowa zbiorników zaporowych, tam i progów, które tworzą bariery migracyjne i odcinają populacje ryb od położonych niżej odcinków rzek, a także zabudowa i regulacja cieków. Dodatkowe zagrożenie stanowią zarówno punktowe, jak i obszarowe źródła zanieczyszczeń wód.

Głowacz białołętowy

fot. M. Nowak

Głowacz białołętowy jest niewielką rybą o długości do 17 cm o maczugowatym kształcie ciała, spłaszczonym grzbietobrzusnie. Przystosowany jest do przydennego trybu życia w wodach płynących poprzez brak pęcherza pławnego. Głowa z dużymi oczami stanowi 1/4 długości tej ryby. Głowacz nie posiada łusek. Ma jedynie niewielkie kolce na bokach ciała. Głowacz białołętowy zasiedla głównie środkowy bieg podgórskich rzek, zawsze poniżej strefy występowania głowacza pręgopłetwego. Najczęściej przebywa na żwirowato-kamienistym, rzadziej na piaszczystym dnie. W rzekach preferuje płytsze, przybrzeżne partie o głębokości 10–50 cm. Do tartła przystępuje na wiosnę (marzec-kwiecień). Jaja składane są pod kamieniami, oczyszczonymi wcześniej przez samca. Strzeże on ponadto rozwijającej się ikry oraz wylęgu. W ciągu dnia gatunek ten przebywa w ukryciach, najczęściej pod kamieniami. Aktywny staje się o zmierzchu, penetrując najbliższą okolicę w poszukiwaniu pokarmu. W okresie tartła opuszcza swoje kryjówki i przez cały dzień przebywa na otwartej przestrzeni. Głowacz białołętowy żywi się larwami ochołkowatych, chruścików, jętek i widelnic oraz kiełzami. Główne zagrożenie dla tego gatunku stanowią zanieczyszczenia, regulacje oraz brak drożności cieków.

Rzeki Karpackie - czysta Natura 2000

www.rzekikarpackie.fwie.pl

Co tygodni do 31.12.2018
nagrada w konkursie na:

www.facebook.com/RzekiKarpackie

Projekt objęty wsparciem merytorycznym:

RDOŚ w Krakowie, RDOŚ w Rzeszowie

